

**MÜLLER, Karel B. *Politická sociologie : politika a identita v proměnách modernity*.
Praha : Portál, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-7367-380-2.**

Kniha Karla B. Müllera je přehledně členěna do čtyř velkých kapitol, které se zabírají tématy metodologie sociálních věd, vztahu občanské společnosti a demokracie, problematikou modernity a konečně i stavem české občanské společnosti. Každá tato kapitola představuje samostatný celek, jež lze využít i samostatně.

Úvodní kapitola se vypořádává s problematikou metodologie sociálních věd, resp. politické sociologie a zahrnuje i krátký exkurz do historie této disciplíny. Autor seznamuje čtenáře s předními představiteli politické sociologie a klade si otázku vztahu mezi politickou sociologií, politologií a sociologií. Poukazuje na to, že v současné době není možné tyto disciplíny od sebe oddělit vzhledem ke skutečnosti, že se vypořádávají se srovnatelnými problémy a řeší je obdobnou metodologií. Mezi zásadní témata, která se ocitají pod lupou politické sociologie, ale jež neopomíjí ani politologie a sociologie, Müller řadí mj.: občanskou společnost, socioekonomické a kulturní předpoklady demokracie, politickou kulturu, problematiku konfliktu a konsenzu v demokracii, vztah svobody a autority, teorii elit, otázku byrokracie, politické a sociální důsledky rozvoje masmédií či například teorii multikulturalismu (MÜLLER 2008, s. 10). Podle autora by se současné vědy měly soustředit na redefinování pojmu „objektivita“. V této souvislosti autor odkazuje na Wallersteinovu myšlenku, že „objektivitu dnes není možné chápat jako nezainteresovanost a univerzálnost, ale jako výsledek lidského určení, který vyjadřuje záměr bádání a důkaz, že takové bádání je možné“ (MÜLLER 2008, s. 24). Navrhuje proto pojem objektivita v sociálních vědách nahradit pojmem kritická intersubjektivita. Intersubjektivita zdůrazňuje potřebu procesu nepřetržité diskuse a dialogu, mezi vědci, jež mohou vést ke kvalitnějšímu porozumění zkoumaného problému.

V souvislosti s problematikou vědecké teorie, konkrétně vztahu mezi vědou a nevědou, zmiňuje autor jméno Karla Poppera a jeho koncept falzifikacionismu, resp. kritického racionalismu, který měl přispět k vytyčení hranice mezi vědeckou a nevědeckou teorií (např. ideologií). Kritický realismus klade důraz na „omylnost lidského vědění“, což právě odkazuje k onomu kulturnímu, místnímu a časovému předurčení konkrétního vědce a nejistoty pravdivosti určitého poznání, které může být dříve či později vyvráceno poznáním jiným. Právě princip vyvrátitelnosti (falibilismu) je dalším aspektem falzifikačního pojetí. Pro konkrétní teorii je důležité, aby byla ověřitelná. Ověřováním a poukazováním na nejasnosti a nepřesnosti pak mohou být vědecké teorie zlepšovány (MÜLLER 2008, s. 37). Není však potřeba být k vědění v sociálních vědách skeptičtí. Jak autor společně s Popperem zdůrazňuje.

Druhá část knihy, která je nazvána Občanská společnost a demokracie, představuje další samostatný celek, jež se vypořádává s problematikou demokracie, moci a autority, pojmu svobody a vztahem občanské společnosti a státu. V této kapitole autor srozumitelně vymezuje důležité pojmy, jako je například moc, autorita, negativní a pozitivní svoboda, a vrací se k Weberovu konceptu panství. Müller se také věnuje konceptu zastupitelské demokracie a jejímu myšlenkovému vývoji u klíčových myslitelů, jako byl Marie-Jean de Condorcet či Emmanuel Joseph Sieyès. Autor rozlišuje mezi ideálem demokracie a realitou, přičemž poukazuje na to, že ambivalence pojmu demokracie „souvisí s kontraktuální povahou sociálních věd“, stejně tak jako většina dalších pojmů, které sociální vědy řeší (MÜLLER 2008, s. 67). Společně s G. Sartorem autor poukazuje na to, že ideály je důležité chápat jako neuskutečnitelné cíle, k nimž je však třeba se přibližovat. Ideál jako takový je pojímán jinak

ve společnosti s dlouhodobou tradicí demokracie a ve společnostech, které mají zkušenost s nedemokratickým režimem, kde je často demokratických ideálů užíváno nekriticky (MÜLLER 2008, s. 68).

Na úvod podkapitoly Občanská společnost a stát autor představuje historicko-filozofický vývoj pojmu občanská společnost, který od antiky (kdy byl pojem občanské společnosti v podstatě totožný s pojmem politické společenství) do současnosti prošel dlouhým vývojem. Autor poukazuje na Gramsciho vnímání občanské společnosti, podle něhož je občanská společnost některými institucemi (médiá, odbory, církev) ovlivňována a ztrácí vlastní přirozené účinky na společnost (tj. stává se v podstatě nástrojem manipulace). Autor pak společně s Alexanderem konstatuje, že díky tomuto pojetí v podstatě pojem občanské společnosti „jako důležitý koncept ze sociálních věd mizí“ (MÜLLER 2008, s. 80).

Autor věnuje pozornost i samotnému vymezení pojmu občanská společnost a rozlišuje empirický a normativní pohled na zkoumání této problematiky. V případě empirické perspektivy pak poukazuje na otázku vztahu soukromé a veřejné sféry. Je třeba poukázat na skutečnost, že vztah mezi státem a občanskou společností je pro formování a utváření občanské společnosti jako takové klíčový a provází ho po celou dobu jeho historie. V antice byl pojem občanské společnosti totožný s pojmem politické společenství. Naopak v době absolutismu je to právě občanská společnost (koncepty Locke, Rousseau, Montesquieu a dalších), která se vymezuje vůči státu, resp. absolutistické vládě. Analogickou situaci pak představuje vztah státu a disentu, který se vymezuje vůči komunistickému režimu a vytváří platformu pro vznik občanské společnosti. Na základě vztahu soukromé a veřejné sféry pak Müller rozlišuje dva hlavní přístupy: sociokulturní a redukcionistický. V rámci sociokulturního přístupu pak vymezuje další tři skupiny autorů. Generalisty (pojem občanské společnosti chápou včetně veřejné autority), maximalisty (zjednodušeně řečeno pro ně občanská společnost představuje nevládní sféru, tedy oblast mimo státní vliv, ale včetně tržní ekonomiky, veřejného mínění, politických stran, asociací atd.) a, minimalisty (kteří za občanskou společnost považují především oblast kulturních předpokladů, hodnot, tradic a norem a je pro ně důležité vyzrálé veřejné mínění). Redukcionistický přístup, který na občanskou společnost pohlíží z ekonomické perspektivy, pak dělí na levicový a pravicový proud (MÜLLER 2008, s. 80 - 84).

Müller definuje čtyři základní funkce občanské společnosti. Jedná se o funkci ochrannou, kdy občanská společnost představuje určitý protipól případné přehnané rozpínavosti státu. Legitimizační funkce je důležitá pro legitimizaci státní moci jako takové. Další důležitou funkcí občanské společnosti je funkce participační. Občanská společnost představuje jednu z možností, jak se podílet na správě věcí veřejných. V neposlední řadě pak plní funkci integrační, kdy vytváří prostor pro formování určitého společenství a soudržnosti (MÜLLER 2008, s. 91 - 95).

Müller poukazuje rovněž na problémy, které mohou ohrožovat vztah občanské společnosti a státu. Jedním z problémů je existence slabého státu, který není schopen dostatečně garantovat lidská a občanská práva a tuto funkci občanská společnost sama zastat neumí. Slabý stát umožňuje mj. partitokracii či klientelismus. Pokud v demokracii existuje nadměrná participace občanů, představuje to podle Müllera další problém, zvláště pak za situace „malé informovanosti nebo vzdělanosti občanů a při slabé schopnosti občanů akceptovat kompromis“ (MÜLLER 2008, s. 104). Nekritická důvěra ve stát či přehnaná sociální soudržnost pak představují další dvě rizika ohrožující funkčnost občanské společnosti a státu.

Autor poukazuje na „dusivý komunalismus, který se vyznačuje konformismem a vnitřní intolerancí“ (MÜLLER 2008, s. 105).

Rozsáhlou část knihy, konkrétně třetí kapitolu, nazvanou Výzvy modernity, věnuje autor aktuálním tématům a otázkám, s nimiž se musí současné společnosti vyrovnávat a jež je formují, utvářejí a přeměňují. Müller tuto kapitolu uvozuje definicí pojmu společnost, resp. moderní společnost. Modernizace společnosti představovala pro sociology 19. století velké téma, kterému se snažili porozumět právě na výkladu protikladných pojmů tradiční a moderní. V této době pak vzniká teorie modernizace, která se snaží vysvětlit přeměnu společnosti od tradiční k moderní. Autor definuje několik aspektů, které stály na počátku přeměny tradiční společnosti v moderní. Logicky k nim řadí renesanci, resp. humanismus, dále pak reformaci, osvícenství a kolonialismus. Všechny tyto pojmy přispěly k přeměně lidského myšlení, podpořily vývoj vědy a vedly k pozitivistickému pohledu na svět. Svět přestal být vysvětlován pomocí nadpřirozených jevů a svoje místo si v něm vydobyla věda a snaha o objektivní zkoumání. Svoji roli v procesu modernizace sehrála i zvyšující se alfabetizace společnosti, podpořená vznikem knihtisku. Významným fenoménem, který vedl k demokratizaci společnosti, byl proces sekularizace a industrializace. Důležitým prvkem procesu modernizace jsou rovněž tzv. vyvazující mechanismy formulované A. Giddensem, které mj. podnítily schopnosti abstraktního vnímání existence určitého (národního) společenství. V této souvislosti poukazuje autor na koncept společenství představy, s nímž vystoupil Benedict Anderson. Neopominutelným a politologicky zajímavým aspektem vzniku a vývoje moderní společnosti je pochopitelně i její demokratizace a s ní související decentralizace správního systému, důraz na práva jedince, právní stát a expanze volebního práva. Důležitý je vznik moderní veřejnosti, která se zajímá o věci veřejné, vstupuje do diskuse a je schopna se k veřejným tématům stavět kriticky. Autor v textu odkazuje na dílo Jürgena Habermase, který definuje moderní veřejnost na základě tří aspektů: rovnosti, kritičnosti a otevřenosti. Přestože modernizační procesy vnesly do vývoje lidstva mnoho pozitivního, přinesly s sebou i určitá negativa. Jedním z klasických kritiků moderní společnosti je F. Tönnies, jenž formuloval dnes již klasický koncept *Gemeinschaft* vs. *Gesellschaft*, v jehož rámci odkazoval na neduhy masové společnosti, v níž se vytrácejí tradiční (osobní) mezilidské vztahy, které jsou nahrazovány vztahy neosobními (MÜLLER 2008, s. 135).

Müller si v knize pochopitelně klade i otázku, zda se již ocitáme ve fázi postmoderní, a hned na počátku odkazuje ke Giddensovu názoru na problematiku postmodernity. Giddens v současné společnosti stále shledává moderní prvky, a používá proto místo pojmu postmoderní společnost pojem radikalizovaná modernita, resp. reflexivní modernizace. Těmito pojmy odkazuje Giddens k tomu, že již není kladen důraz na nutnost pokroku západní společnosti, lidstvo si začíná uvědomovat riziko možného pádu a „představa pokroku se pomalu mění ve snahu o udržení dosažené míry stability a blahobytu“ (MÜLLER 2008, s. 137).

Zásadní vliv na formování moderní společnosti, resp. veřejnosti měla a mají média ve všech svých podobách. Mezi současnými sociálními vědci je možné nalézt mnoho kritiků masových médií, kteří často odkazují k rostoucí bulvarizaci, zjednodušování problémů a ovlivňování veřejného mínění, což vede k vyprazdňování veřejné diskuse, banalizaci či naopak nafukování určitých problémů. Mezi dnes již klasické kritiky masové komunikace patří McLuhan, který formuloval známý výrok „the medium is the message“, který odkazuje k tomu, že médium samo o sobě je sdělením. Baudrillard zase vystupuje s tím, že televize je schopna formovat svoji vlastní realitu (hyperrealitu) a vytvářet tak předpoklady pro realizaci médií utvářeného sebenaplňujícího se proctví. Důležité je upozornit i na celkový obsah zpravodajství, které se

přeměňuje, a jak si autor správně všímá, důležité problémy, relevantní politické, ekonomické či sociální otázky, jsou zatlačovány, aby vytvořily prostor pro konzumnější a prodejnější témata jako jsou různá lidská neštěstí, korupce či zábavné reportáže (pro ověření tohoto tvrzení stačí sledovat večerní televizní zpravodajství). Televizní zpravodajství se nemění jen po obsahové, ale i formální stránce, kdy se projevuje snaha o co nejrychlejší předání informace konzumentovi. Změny obsahu i formy zpravodajství vedou k depolitizaci veřejného mínění. „Bourdieu to nazývá zpravodajstvím omnibus. Toto zpravodajství se snaží přitáhnout pozornost k událostem takové povahy, jež zajímají každého a které jsou bez ‚rizika‘ - pro podavatele informací, tzn. nesmějí diváky příliš znepokojovat a rozdělovat. Proto se také většinou netýkají ničeho důležitého“ (MÜLLER 2008, s. 147). Podle Bourdieua takováto forma zpravodajství posiluje i nacionalismus, vzhledem k tomu, že většina televizí „nadržuje“ právě svému národu, jak dokazují například sportovní zprávy. Müller ve výčtu kritiků masové veřejnosti a masových médií neopomíná ani klasického autora věnujícího se této problematice, jímž je J. Habermas, který vystoupil s konceptem refeudalizace společnosti. Rozklad veřejnosti podle něho podmiňuje refeudalizaci masy a souvisí s rozvojem public relations. Jinými slovy, veřejnost již politické představitele nepodrobuje rozumové kritice, ale vnímá je jako obraz (proto v současné době zažívají boom např. volební manažeři vzdělaní v oblasti reklamy a marketingu). Tato situace vede často k iracionálnímu rozhodování voličů na základě toho, jak na ně daný politik mediálně zapůsobil.

Müller v kapitole o moderní společnosti a jejích výzvách nepodceňuje ani problematiku vývoje a proměny národního státu, která je v současné době velmi aktuální. Díky globalizaci na stát působí různé vlivy, které ho utváří a přeměňují. Podle Becka je národní stát v současné době ohrožen zejména z hlediska svého teritoriálního vymezení a suverenity. Stát ztrácí na síle, protože již nedokáže občanům poskytnout ochranu před hrozbami, na jejichž vzniku se sám podílí. Müller tato rizika rozděluje do tří skupin: bezpečnostní rizika (například globální terorismus), environmentální rizika (jako je globální oteplování), socioekonomická rizika (imigrace, stárnutí populace, zvyšující se sociální nerovnost, negativní vlivy globálního ekonomického systému). Národní stát proto již není schopen plnit funkce, které zastával v minulosti (mj. zajištění blahobytu a bezpečnosti svých občanů), a tato skutečnost mu ubírá na síle. Aby se mohl s výše uvedenými problémy vypořádat, musí se spojovat s ostatními státy či tyto problémy řešit v rámci mezinárodních organizací. Řešení globálních problémů si vyžaduje koordinaci na globální (celosvětové) úrovni za pomoci globální občanské společnosti, která představuje další zajímavý fenomén, jenž si zasluhuje pozornost sociálních vědců. Jednou z mezinárodních organizací, jejíž členové čelí globálním problémům, je Evropská unie. Přestože nemůže vyřešit problémy globalizace jako takové, autor v ní nachází dva aspekty, kterými k tomu alespoň přispívá. Tím prvním jsou určité kroky vedoucí k vytváření globálního demokratického vládnutí. Podle Müllera se úspěch tvorby globálního demokratického vládnutí bude odvíjet od výsledku evropské zkušenosti. Druhým aspektem je pak nutnost v době objevování se nových mocností pečovat o svůj vliv, a proto se „odhodlanost a jednota Evropanů a jejich těsné spojenectví se Spojenými státy zdá být mimo diskusi“ (MÜLLER 2008, s. 173).

Poslední kompaktní část knihy tvoří téma občanské společnosti v České republice a kvality demokracie. Pro pochopení současné situace české občanské společnosti je potřeba uvědomit si historické vazby a procesy, jimiž česká společnost prošla. Česká společnost měla vždy v historii tendenci vymezovat se vůči někomu dalšímu (Němci v době Rakouska-Uherska i za éry první republiky, komunisté). Po pádu komunistického režimu dostala československá a později česká společnost prostor pro vybudování demokratické občanské společnosti, která

však již nemá vůči komu se vymezovat a vůči komu se stmelovat. Svě si vyžádala i desetiletí vlády komunistického režimu. Občané si nejsou jisti, jakým způsobem se aktivně účastnit veřejného života, často v nich převládá i pocit nechuti organizovat se. Česká společnost stojí před některými otázkami a problémy, které je nutné vyřešit. Jedná se o celkově slabou občanskou společnost, resp. veřejnost, která by se aktivně účastnila formování veřejného mínění, dalším problémem je krize důvěry, atomizace a anomie společnosti či podoba politické kultury jako takové.

Knihu, kterou Karel B. Müller čtenáři předkládá, je novým, užitečným a hodnotným příspěvkem k diskusi o klíčových tématech politické sociologie. Publikaci lze doporučit jak zájemcům, kteří se s tématy politické sociologie a občanské společnosti teprve seznamují (vzhledem k tomu, že autor používá srozumitelného jazyka, kterým čtenáře uvede do dané problematiky), tak i odborné veřejnosti. Autorovi se daří na témata, která si ke zkoumání zvolil, nahlížet neotřelým a inspirativním způsobem. Vytváří tak nové pohledy na danou problematiku, které si zasluhují pozornost. Jak jsme již naznačili v úvodu, knihu lze chápat jako celek přinášející nové pohledy na současné problémy moderních společností, je však možné volit i mezi jednotlivými kapitolami, které samy o sobě tvoří komplexní a hodnotné celky.

Tento výstup vznikl v rámci projektu číslo 261105/2010, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu v roce 2010.